

ისტორიული ლანდშაფტების შესწავლის მოკლე ისტორია და მისი დაგეგმარების შედეგები (ქვემო ქართლის გერმანული დასახლებების მაგალითზე)

ლანა კარაპეტიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გეოგრაფიის მაგისტრი
საქართველო, თბილისი
lanakarapetiani17@gmail.com

აბსტრაქტი

საქართველო უძველესი ისტორიის მქონე ქვეყანაა, სადაც წარმოდგენილია ათეულობით ისტორიული ლანდშაფტი, მათი იდენტიფიკაცია და დაგეგმარება მკაფიოდ განსაზღვრული პრინციპების და მეთოდოლოგიის საფუძველზე უნდა განხორციელდეს.

სტატიაში განხილულია, ისტორიული ლანდშაფტების შესწავლის მოკლე ისტორია და მათი დაგეგმარების შედეგები ქვემო ქართლის გერმანული დასახლებების მაგალითზე. კვლევის მიზანს, ასევე, წარმოადგენდა ასურეთის გერმანული დასახლების ისტორიული ლანდშაფტის დაგეგმარება და მისი გამოყენების პერსპექტივების განხილვა.

საკვანძო სიტყვები: ისტორიული ლანდშაფტი, ქვემო ქართლი, გერმანული დასახლებები, ასურეთი, დაგეგმარება

A BRIEF HISTORY OF THE STUDY OF HISTORICAL LANDSCAPES AND THE OUTCOMES OF THEIR PLANNING (using the example of the German settlements in Kvemo Kartli)

Lana Karapetiani

Master of Geography,
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Tbilisi, Georgia
lanakarapetiani17@gmail.com

Abstract

Georgia, a country with an ancient history, is home to tens of historical landscapes. These landscapes require careful identification and planning based on well-defined principles and methodology.

This article provides a brief overview of the history of the study of historical landscapes and the outcomes of their planning, using the example of the German settlements in Kvemo Kartli. The study also aimed to plan the historical landscape of the German settlement in Asureti and explore its potential for future use.

Key words: historical landscape, Kvemo Kartli, German settlements, Asureti, planning

შესავალი

ისტორიული ლანდშაფტების კვლევა, ბოლო საუკუნის აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს, ისტორიული ლანდშაფტი მოიაზრება კულტურული ლანდშაფტის ერთ-ერთ კატეგორიად

რად 12-დან, რომელიც შეიძლება იყოს ქალაქის ნაწილი, სოფელი, ან მისი ნაწილი, ცალკეული არქიტექტურული ძეგლი, თავდაცვითი ნაგებობა ან სხვა. ამგვარად, ისტორიული ლანდშაფტი, თუ იგი წარმოადგენს ადამიანის და ბუნების ჰარმონიული თანაარსებობის შედეგს

და მაღალი ეროვნული მნიშვნელობის ადგილს, კულტურული ლანდშაფტის შემადგენელ ნაწილადაც შეგვიძლია განვიხილოთ (Elizbarashvili, et al. 2023).

ისტორიული ლანდშაფტის საბოლოო განმარტება არ არსებობს. იგი ხშირად დისკუსიის საგანს წარმოადგენს. მის განმარტებაში უნდა ფიგურირებდეს რამდენიმე ადრესატი (Historical Landscape, 2013, World Heritage, 2007, Long-Term Development, 2021): დასახლებული პუნქტის გეოგრაფიული გარემო (სივრცე), ისტორია (დრო), პროცესი, მნიშვნელობა, იდენტობა (Elizbarashvili, et al. 2023).

ისტორიული ლანდშაფტების შენარჩუნება რთული და მრავალმხრივი პრობლემაა, რადგან ის ჩართულია მიწათსარგებლობის, ურბანული დაგეგმარების, სასოფლო-სამეურნეო მიწების შენარჩუნებისა და ბუნებრივი რესურსების კონსერვაციის საკითხებში (Tishler 1982). მიუხედავად ამისა, გამოჩენილი ბრიტანელი ისტორიკოსი, ჰოსკინსი (1954) ამბობს: „თვითონ პეიზაჟი, მათთვის, ვინც იცის მისი სწორად წაკითხვა, არის ყველაზე მდიდარი ისტორიული ჩანაწერი, რომელიც ჩვენ გვაქვს.“

მიუხედავად ისტორიული ლანდშაფტების სიმრავლისა, საქართველოში ოფიციალური სტატუსის მქონე ისტორიული ლანდშაფტი არ გვაქვს.

ქვემო ქართლი, ისტორიული ლანდშაფტების სიმრავლით გამოირჩევა, რომელთაგან აღსანიშნავია გასულ საუკუნეებში დაარსებული გერმანული დასახლებები. მათი ისტორიული ლანდშაფტების ჭრილში განხილვა ძალზე აქტუალურია და ქართულ გეოგრაფიულ მეცნიერებაში სიახლეს წარმოადგენს. სტატიაში განხილულია ისტორიული ლანდშაფტების არსი და დაგეგმარების შედეგები ქვემო ქართლის ზოგიერთი გერმანული დასახლების მაგალითზე.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას გამოვიყენეთ სხვადასხვა და კამერალური კვლევის მეთოდები, ლანდშაფტური დაგეგმარების მეთოდოლოგია (ელიზბარაშვილი და სხვ. 2009, Elizbarashvili, et al., 2024), გეოგრაფიული ანალიზის და სინთეზის მეთოდები, აეროფოტოსურათების დეშიფ-

რირების, სამეცნიერო ლიტერატურის, ისტორიული და კარტოგრაფიული წყაროების ანალიზის მეთოდი.

კვლევის შედეგები

ისტორიული ლანდშაფტის შესწავლის მოკლე ისტორია

ისტორიული ლანდშაფტი წარმოადგენს კულტურული ლანდშაფტების სპეციფიკურ სახეს. ისინი თანამედროვე კულტურული ლანდშაფტის ნაწილია, სადაც ისტორიული სტრუქტურები არ არის ამოღებული ან დაჩრდილული მიწის გამოყენების თანამედროვე მეთოდებით და მასში წარსულის მრავალი რელიქტია დღემდე ცოცხლობს (Gunzelmann 1987; Antrop 2000; Moss and Okey 2004).

ინგლისში ისტორიული ლანდშაფტი წარმოიშვა, როგორც აკადემიური დისციპლინა W. G. Hoskins-ის მიერ 1955 წელს The Making of the English Landscape-ის გამოქვეყნების შემდეგ, თუმცა ზოგიერთი თემა, რომელიც ახლა ლანდშაფტის ისტორიის ნაწილად ითვლება, ადრე იყო გამოვლენილი. შოტლანდიელმა გილბერტ ლეინგ მეისონმა პირველად გამოიყენა ტერმინი ლანდშაფტის არქიტექტურა 1828 წელს. ჰოსკინსის შემდეგ ლანდშაფტის ისტორია სხვადასხვა მიმართულებით გაფართოვდა. გამოქვეყნებულია ინგლისის რამდენიმე ქვეყნის ლანდშაფტის ისტორიები. სხვა ავტორებმა შეისწავლეს ლანდშაფტი უფრო ადრეულ პერიოდებში. ერთ-ერთი პროდუქტიული გზა იყო ლანდშაფტის სპეციფიკური მახასიათებლების შესწავლა, როგორიცაა მინდვრები, სოფლები და ა.შ. (HOSKINS 1954).

ზოგიერთ სამეცნიერო წყაროებში აღწერილია: ლანდშაფტის ისტორია შეისწავლის, თუ როგორ შეცვალა კაცობრიობამ გარემოს ფიზიკური გარეგნობა როგორც აწმყოში, ისე წარსულში. მას ზოგჯერ ლანდშაფტის არქეოლოგიასაც უწოდებენ. იგი პირველად იქნა აღიარებული, როგორც ცალკე კვლევის სფერო მე-20 საუკუნეში. იგი იყენებს მტკიცებულებებს და მიდგომებს სხვა დისციპლინებიდან, მათ შორის არქეოლოგიიდან, არქიტექტურიდან, ეკოლოგიიდან, აერო ფოტოგრაფი-

დან, ადგილობრივი ისტორიიდან და ისტორიული გეოგრაფიიდან (HOSKINS 1954).

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ საჰაერო ფოტოგრაფიამ სრულიად ახალი მიდგომა მისცა ლანდშაფტის შესწავლას. ჩიტის თვალთახედვამ ნათლად გამოავლინა მისი ჰოლისტიკური ხასიათი. რთული ნიმუშები ხილული გახდა სივრცითი მასშტაბების იერარქიების ამსახველი მასალებით, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ჩართული იყო მრავალი პროცესი. ამან აიძულა კარლ ტროლი (1939) ეთქვა, რომ "Luftbildforschung ist zu einem sehr hohen Grade" Landschaftsökologie („ჰაერის ფოტოების ინტერპრეტაცია დიდწილად ლანდშაფტის ეკოლოგიაა“), რითაც შემოიღო „ლანდშაფტური ეკოლოგია“, რომელსაც მან, ასევე, „Anschauungsweise“ („ხედვის გზა“) უწოდა. საჰაერო ფოტოგრაფიამ, ასევე, გახსნა ახალი ხედავა ჩვენს წარსულზე, რადგან აღმოჩენილი იქნა მრავალი უცნობი არქეოლოგიური და ისტორიული მახასიათებელი, რამაც სტიმული მისცა ისტორიულ გეოგრაფიას და დაიწყო ლანდშაფტის არქეოლოგია.

ლანდშაფტის ისტორიკოსების მიერ შესწავლილი თემები მოიცავს:

- ნამოსახლარების ფორმა (მორფოლოგია) – მაგალითად, გაფანტულია თუ ბირთვული;
- დასახლებების სტატუსი – მაგალითად ანგლო-საქსური მრავალრიცხოვანი მამულები;
- მიტოვებული შუა საუკუნეების სოფლები, რომლებიც ასახავს ადრინდელი სოფლის ფორმებს;
- საველე სისტემები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას ლანდშაფტის მახასიათებლების დათარიღებისთვის. ადგილის სახელები, რომლებიც გამოიყენებოდა ლანდშაფტის მახასიათებლების საილუსტრაციოდ (HOSKINS 1954).

ინგლისური Heritage-ის მიერ ინიცირებული ისტორიული ლანდშაფტის დახასიათების პროგრამა, უზრუნველყოფს ლანდშაფტის ისტორიის შესახებ ინფორმაციის სტანდარტიზაციას. რამდენიმე უნივერსიტეტს აქვს ლანდშაფტის ისტორიის განყოფილება. აკადემიუ-

რი ლანდშაფტის ისტორიკოსები, როგორც წესი, გვხვდება არქეოლოგიის, ისტორიის, ან უწყვეტი განათლების განყოფილებებში. მაგალითად, ნიკ ჰაიმს მანჩესტერში აქვს პროფესორის წოდება ადრეული შუა საუკუნეების და ლანდშაფტის ისტორიის სკოლაში. ლანდშაფტის ისტორიის კურსები, როგორც წესი, არის მაგისტრატურაზე ან დოქტორანტურაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციულად, ისტორიული შენარჩუნების მცდელობები, ძირითადად, ლანდშაფტს განიხილავს, როგორც მნიშვნელოვანი შენობების დანამატს, ჩვენ მივხვდით, რომ ისტორიული ლანდშაფტი უფრო მეტს მოიცავს, ვიდრე უბრალო არქიტექტურულ გაფორმებას. გარდა შენობებისა, ისტორიული ლანდშაფტი მოიცავს ურთიერთდაკავშირებულ ბუნებრივ და კულტურულ მახასიათებლებს, რომლებიც ქმნიან არსებით ქსოვილს მრავალი ისტორიული ადგილისთვის, უბნისთვის, თემისთვის და თუნდაც მთელი რეგიონისთვის (HISTORIC LANDSCAPE CHARACTERISATION 2003).

ლანდშაფტის ისტორიის შესასწავლად შეიძლება გამოვიყენოთ ორი მიდგომა:

1. საველე სამუშაოები მოიცავს ლანდშაფტის შემოწმებას, მიწის სამუშაოების და სხვა პოტენციური მახასიათებლების გამოსავლენად;
2. დოკუმენტური სამაგიდო კვლევა მოიცავს პირველად და მეორად წყაროებში ლანდშაფტის მახასიათებლებზე მითითებების მოძიებას. ყველაზე სასარგებლო დოკუმენტურ წყაროებს შორისაა რუკები. თანამედროვე აეროფოტოგრაფიები სასარგებლოა ფართომასშტაბიანი მახასიათებლების იდენტიფიცირებისთვის; ადრინდელმა აერო ფოტომასალამ შეიძლება აჩვენოს ლანდშაფტის ის თვისებები, რომლებიც ახლა დაკარგულია. მახასიათებლების წარმოშობა ხშირად შეიძლება დაკავშირებული იყოს შესასწავლი ტერიტორიის გეოლოგიასა და ეკოლოგიასთან – მაგალითად, წყაროების მნიშვნელობა და ნიადაგის ვარგისიანობა სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა ფორმებისთვის (HOSKINS 1954).

ისტორიული ლანდშაფტების შენარჩუნება რთული და მრავალმხრივი პრობლემაა, რადგან ის ჩართულია მინათსარგებლობის, ურბანული გავრცელების, სასოფლო-სამეურნეო მიწების შენარჩუნებისა და ბუნებრივი რესურსების კონსერვაციის საკითხებში. მიუხედავად ამისა, გამოჩენილი ბრიტანელი ისტორიკოსი, W.H. ჰოსკინსი, ამბობს: „თვითონ პეიზაჟი, მათთვის, ვინც იცის მისი სწორად წაკითხვა, არის ყველაზე მდიდარი ისტორიული ჩანაწერი, რომელიც ჩვენ გვაქვს (HOSKINS 1954).

1. გერმანული დასახლებები ქვემო ქართლში

საქართველო, როგორც უძველესი ისტორიის მქონე ქვეყანა არც ისტორიული ლანდშაფტის სიმცირეს განიცდის, მაგრამ რეალობაა ის ფაქტი, რომ ისტორიული ლანდშაფტების უმეტესობა ან განადგურებულია ან კიდევ ძლიერ სახეშეცვლილია და საჭიროებს მოფრთხილებასა და რეკონსტრუქციას.

ნახ. 1. გერმანელთა განსახლების სქემა საქართველოში (Balakhadze 2016)

ქვემო ქართლის ისტორიულ-გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, აქ გვხვდება უძველესი, ძველი ნელთალრიცხვიდან დაწყებული, უახლესი ისტორიით დამთავრებული, ყველა ტიპის დასახლებები. ქვემო ქართლის ყოველი კუთხე და კუნჭული თავის ისტორიას ინახავს, ამიტომაც ისტორიული ლანდშაფტების კვლევა-ძიება საინტერესო ამოცანას წარმოადგენს. ეს ისტორიულ-გეოგრაფიული მხარე ყველაზე მეტად განიცდიდა ყველანაირ გასაჭირს, მისმა წარსულმა და რთულმა ისტორიულმა პერიოდმა განაპირობა სწორედ მისი ეთნიკური სიჭრელე. ქართველებთან ერთად უძველესი დროიდან ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები, ხოლო მე-19 საუკუნის 20-იან წლებში კი ცარისტულმა

რუსეთმა აქ გერმანელი კოლონისტები ჩამოასახლა და გერმანული კოლონიები გაჩნდა. გერმანელი ხალხის კულტურამ, ტრადიციებმა და ცხოვრების სტილმა თავისი კვალი დაამჩნია ქვემო ქართლის ისტორიას. საქართველოში ჩამოსახლებული გერმანელები ვურთემბერგელი შვაბები იყვნენ. მათი მიგრაცია რამდენიმე არსებითი მიზეზით იყო განპირობებული, რაც უშუალო კავშირში იყო ვურთემბერგში არსებულ მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებასთან და რელიგიურ პრობლემებთან (სონდლუაშვილი 2009).

გერმანული დასახლებები საქართველოში 1817 წლიდან ჩნდება, როდესაც იმპერატორმა გადამწყვიტა, რომ კოლონიები ამიერკავკასიაში გადმოესახლებინა. პირველი დასახლება

თბილისში გაჩნდა, შემდეგ ბოლნისში. გადმოსახლება რამდენიმე ტალღად იყო, შემდეგი დასახლება ჩნდება ასურეთში. გერმანელები გამრავლდნენ და რუსეთის იმპერატორს მიმართეს, მათთვის თავისუფალი მიწა გამოეყო. დმანისში ჩნდება შემდეგი დასახლება, რომელიც მთლიანად გერმანელების მიერ დაარსებული და განაშენიანებულია (გერმანული კოლონიები საქართველოში, n.d.)

რუსეთის იმპერიაში მე-18 საუკუნიდან ჩამოსახლებულ უცხოელებს „კოლონისტებს“ უწოდებდნენ. რაც შეეხება სახელს – „კოლონია“, როგორც ეს იმპერიული ხელისუფლების ოფიციალურ წყაროებშია ნახსენები – საქართველოსთან მიმართებაში ის პირველად საქართველოს მთავარმმართველმა, გენერალმა ნიკოლაი რტიშჩევმა ახსენა 1814 წელს, როცა იმპერატორს გაუგზავნა საქართველოს გენერალური რუკა და მოახსენა, რომ ქვეყნის ეკონომიკისა და მეურნეობის განვითარების მიზნით, სასარგებლო იქნებოდა, თუ მოიწვევდნენ იმ უცხოელებს, რომლებიც სამშობლოში მინის ნაკლებობას განიცდიან და საქართველოში დააარსებდნენ კოლონიებს.

გერმანელები თანამშრომლობდნენ, კეთილგანწყობილი იყვნენ ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ, მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ იზოლირებულად დარჩნენ. ქართულ-გერმანული ოჯახების აღრევის ბევრი ფაქტი არ ყოფილა. „თავიანთ დასახლებას გერმანელებმა დედოფალ მარია ფოდორეს ასულის პატივსაცემად, რომელიც იმპერატორ ალექსანდრე პირველის დედა და ვურთემბერგის მეფის, ფრიდრიხ პირველის და იყო – მარიენფელდი დაარქვეს. ეს იყო პირველი გერმანული დასახლება საქართველოში და ზოგადად, ამიერკავკასიაში, სადაც შვაბები დამკვიდრდნენ“ (სონლულაშვილი 2009).

მათ მთავრობის ხარჯით აუშენეს ჩალით გადახურული 16 ქვის ფართო სახლი, თითოეული – ორი ოჯახისთვის იყო განკუთვნილი. ჩამოსულებისთვის პირველი სახნავ-სათესი სამუშაოები ადგილობრივმა გლეხებმა შეასრულეს, მთავრობის მიერ მიცემული სათესლე მასალით. გერმანელთა ჩამოსვლა გრძელდებოდა შემდეგ წლებშიც.

1842 წელს, აბასთუმანთან დაარსდა კოლონია ფროიდენტალი, რომელიც 1848 წელს მარიენფელდისა და პეტერსდორფის სიახლოვეს გადაიტანეს. 1850 წელს თბილისთან ახლოს, მდინარე ლოჭინის სიახლოვეს სტავროპოლიდან, კოლონია იოჰანესდორფიდან ჩამოსული 9 გერმანული ოჯახი დაასახლეს, თუმცა 1854 წელს, სხვადასხვა მიზეზთა გამო, გერმანელები კვლავ სტავროპოლში დაბრუნდნენ.

1817 წელს დაარსებული პირველი გერმანული დასახლების, მარიენფელდის გარდა, 1820 წელს საქართველოს ტერიტორიაზე ხუთი გერმანული კოლონია იყო: **ნოი-ტიფლისი, ალექსანდერსდორფი, კატარინენფელდი, ელიზაბეტთალი და პეტერსდორფი**; დღევანდელი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე კი ორი – **პელენენდორფი და ანენფელდი**. ეს დასახლებები აღნიშნულია რუსეთისა და, აგრეთვე, სხვა ქვეყნების მიერ გამოცემულ მაშინდელ რუკებზე, მაგრამ მათ შორის ერთ-ერთი საუკეთესო ი. გრესლის 1856 წლის რუკაა, სადაც საქართველოს გერმანული კოლონიები ავთენტური დასახელებით და თან ყველაზე ზუსტი მდებარეობით არის მონიშნული. გერმანულ დასახლებებს ჯერ „საქართველოს გერმანულ კოლონიებს“ უწოდებდნენ, 1848 წლიდან კი – „ამიერკავკასიის გერმანულ კოლონიებს“.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში, რეპრესიული მთავრობის ბრძანებით, გერმანელები შუა აზიაში გაასახლეს. დემოკრატიული სახელმწიფოს დაბრუნების შემდეგ, 1990-იანი წლებიდან გაღვივდა გერმანელთა ინტერესი საქართველოში დაბრუნებისა.

მე-19 საუკუნის შუა წლებიდან, გერმანული კოლონიების მაცხოვრებლების რაოდენობის ზრდამ უკვე ახალი, ე. წ. შვილობილი კოლონიების შექმნას დაუდო სათავე. 1857 წელს დაარსდა კოლონია ალექსანდერსჰილფი, 1892 წელს – ბლუმენტალი. 1884 წელს აფხაზეთში სამი გერმანული კოლონია შეიქმნა – გნადენბერგი, ნოიდორფი და ლინდაუ. 1908 წელს დაარსა ტრაუბენბერგი, 1910 წელს – გეორგსტალი, 1911 წელს კი – ვალდჰაიმი. 1914 წელს შეიქმნა მარნეული, და 1914 წლამდე დაარსდა კოლონიები – გრიუნტალი, ტრაუბენტალი და ჰოფუნგსტალი. ჯერჯერობით დაუდგენელია

კოლონია როზენტალის შექმნის თარიღი, რომელიც სოფელ მუხრანთან, კოლონია გეორგსტალთან ახლოს მდებარეობდა.

ის, რომ საქართველოში გერმანული დასახლებები არსებობდა, უმნიშვნელოვანესია! გერმანელებმა საქართველოში უზარმაზარი კულტურა შექმნეს! ეს განსაკუთრებით იგრძნობოდა ქვემო ქართლში, სადაც მათი დასახლებები იყო თავმოყრილი. წარმოიდგინეთ, ასურეთში მეოცე საუკუნის ბოლომდე იყო შემორჩენილი გერმანელების მიერ გაყვანილი ტრამვაის ხაზი. მათ ბევრი რამ განავითარეს და ძალიან მნიშვნელოვანი იყო მათი ყოფნა ჩვენს ქვეყანაში (სონლულაშვილი 2009).

სოფელი **თამარისი** იგივე ტრაუბენბერგი 1910 წლამდე დაარსებული გერმანული სოფელია, იგი ქალაქ მარნეულიდან 12 კილომეტრში გაშლილ ვაკეზეა წარმოდგენილი. გადმოცემით იგი ბოლნისში მაცხოვრებელმა გერმანელებმა დააარსეს, ისინი ბოლნისში ნაყოფიერი მიწის სიმცირეს განიცდიდნენ და ეს ხრამის ნაპირას მდებარე გაშლილი ვაკე მათთვის იდეალური აღმოჩნდა ვენახის გასაშენებლად. სოფლის სახელი - ტრაუბენბერგი გერმანულად ითარგმნება, როგორც ყურძნის გროვა. პირველი სახლი 1913 წელს აშენდა, რომელიც დღემდე არსებობს და ის ერთადერთი სახლია, რომლის გერმანული იერსახე არ არის შეცვლილი. დღეს თამარისში გერმანული სახლები აღარ არსებობს, თითქმის ყველა დანგრეულია ან გადაკეთებული, შემორჩენილია მხოლოდ გერმანული ტიპის ძალიან ღრმა მარნები, რაც პირდაპირ მიუთითებს, რომ ამ სოფელში ღვინო მზადდებოდა და მევენახეობა იყო განვითარებული. სოფელში შემორჩენილია გერმანული სასაფლაო.

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში, კერძოდ კი 1942 წელს გერმანელები ერთ ღამეში აჰყარეს და შუა აზიაში გადაასახლეს. ცარიელ სახლებში სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსახლებული ხალხი შესახლდა. წლების გავლის შემდგომ სოფელი გაიზარდა, რამაც უარყოფითად იმოქმედა სოფლის განაშენიანებაზე. დღეს მხოლოდ ძველი, გერმანული ხალხის შექმნილი დასახლებაა იდეალურად დაგეგმარებული, დანარჩენი სოფლის ტერიტორია სხვა ქართუ-

ლი სოფლების არქიტექტურას დაემსგავსა და ის იდეალურობა დარღვეულია, რაც გერმანელებს ჰქონდათ. ვიცით, რომ ისტორია ღრმა კვალს ტოვებს ლანდშაფტის იერსახეზე, მაგრამ ყველა ისტორიულ ლანდშაფტს მოფრთხილება და დაცვა სჭირდება.

გერმანელთა კოლონიები დღემდე შემოგვრჩა და ყველა მათგანი შეუცვლელი ღირებულების მემკვიდრეობას წარმოადგენს მულტიკულტურული და მრავალეთნიკური საქართველოსთვის.

ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის დაგეგმარება

ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის კვლევა ეფუძნება კვლევის გეოგრაფიული მეთოდების გამოყენებას. ეს მიდგომა გულისხმობს ლანდშაფტურ ანალიზსა და სინთეზს, არეალის გამოვლენასა და შეფასებას. ლანდშაფტური დაგეგმარების პრინციპებზე დაყრდნობით განხორციელდა ასურეთის ფუნქციური ზონირება.

ასურეთი მდებარეობს ქვემო ქართლის მხარეში ზღვის დონიდან 780-800 მ-ზე, თეთრინყაროს მუნიციპალიტეტში. ასურეთი უძველესი დასახლებაა, თუმცა მისი საინტერესო არქიტექტურა, რომელიც ყურადღებას იქცევს 1818-1820 წლებში შექმნილი გერმანელების მიერ.

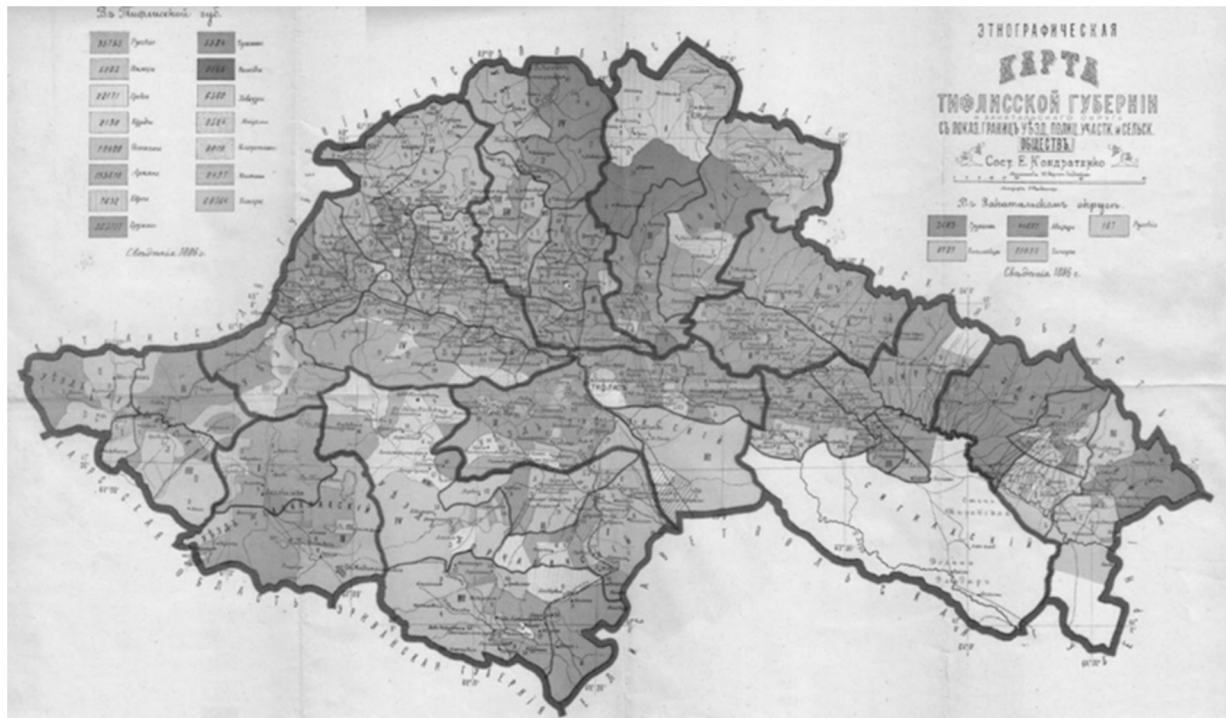
ასურეთი ერთადერთი სოფელია, სადაც ყველაზე კარგად არის შემონახული მე-19 საუკუნის, გერმანელების მიერ შექმნილი არქიტექტურული ლანდშაფტი, რომელსაც ქმნის ერთი ვრცელი 1,30 კმ-ის სიგრძის „შვებების ქუჩა“, სადაც მდებარეობს ლუთერანული სამლოცველო, გერმანული ღვინის სახლი, ამბულატორია, სკოლა და გერმანული სასაფლაო.

სოფელ ასურეთს, ელიზაბეტტალი გერმანელების ჩამოსახლების შემდეგ დაერქვა, ბოლო აღწერის მონაცემებით, სოფელში დაახლოებით 1000-მდე მოსახლეა. იქ არსებული დღევანდელი მოსახლეობა, ძირითადად, ონიდან და ამბროლაურიდან არიან ჩამოსახლებული 1941 წელს, გერმანელების შუა აზიაში გადასახლების შემდგომ.

1886 წლის თბილისის გუბერნიის რუკის კარტოგრაფიული (ავტორი ე. კონტრადენკო)

ანალიზით დგინდება, რომ ამ პერიოდში ნამდვილად, ელიზბეტალად მოიხსენიებოდა, ხოლო

გერმანელების გადასახლების შემდგომ თავის პირვანდელ სახელს ასურეთს დაუბრუნდა.

ნახ. 2. თბილისის გუბერნიის ეთნოგრაფიული რუკა (კონტრადენკო, 1902)

ისტორიულ ლანდშაფტებს, უმეტესწილად, ერთგვაროვან გეოგრაფიულ გარემოში შექმნილი ისტორიული დასახლებული პუნქტები წარმოადგენენ. იგი შეიძლება იყოს ქალაქი, ქალაქის ნაწილი, სოფელი ან მისი ნაწილი, ცალკეული არქიტექტურული ძეგლი, თავდაცვითი ნაგებობები და სხვ. კვლევის არეალი ისტორიული სოფლის ავთენტურ ნაწილს წარმოადგენს, რომელშიც შენარჩუნებულია უძველესი არქიტექტურა და ისტორია. ისტორიულ ლანდშაფტს ქმნის როგორც ცალკეული შენობები, ისე სამეურნეო და რეკრეაციული ინფრასტრუქტურა.

ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის ფუნქციური ზონირება განვახორციელებთ სამი ძირითადი პრინციპის რეალიზაციის მიზნით. ესენია: შენარჩუნება, გაუმჯობესება და განვითარება. ამგვარი მიდგომა ითვალისწინებს კვლევის ლანდშაფტური დაგეგმარების მეთოდებს. ისტორიული ლანდშაფტის შემთხვევაში, ფუნქციური ზონირებისას სასურველია გათვალისწინებულ იქნას მათი ასაკი, მნიშვნელობა (ფასეულობა), კომპაქტურობა, ერთგვაროვნე-

ბა, ტრანსფორმაციის ხარისხი, ბუნებრივი ელემენტების მდგომარეობა და სხვ.

1. შენარჩუნება უნდა განისაზღვროს ხანგრძლივი ისტორიის (რამდენიმე საუკუნე), მაღალი ეროვნული მნიშვნელობის, ძალიან კომპაქტური, ერთგვაროვანი ისტორიული ძეგლების და დაბალი ტრანსფორმაციის ისტორიული ლანდშაფტისთვის;
2. გაუმჯობესება უნდა განისაზღვროს საშუალო ხანგრძლივობის ისტორიის (1-2 საუკუნე), საშუალო დონის ეროვნული მნიშვნელობის, საშუალო დონის კომპაქტური ისტორიული ძეგლების და საშუალო ტრანსფორმაციის ისტორიული ლანდშაფტისთვის;
3. განვითარება უნდა განისაზღვროს დაბალი ხანგრძლივობის ისტორიის (ერთ საუკუნეზე ნაკლები), მაღალი ტრანსფორმაციის და ბუნებრივი გარემოს არსებითი ხვედრითი წილის მქონე ისტორიული ლანდშაფტისთვის (N. Elizbarashvili, mcxeTis istoriuli landSaftis dagegmareba 2015).

ასურეთის ისტორიულ ლანდშაფტში გამოიყოფა სამი ზონა:

1. შენარჩუნების ზონა, რომლის ფარგლებშია წარმოდგენილი ასურეთის მე-19 საუკუნის ისტორიული ლანდშაფტი;
2. გაუმჯობესების ზონა, რომელიც მოიცავს უფრო ვრცელ მეორე ტერიტორიას, სადაც

ფრაგმენტულადაა შემონახული გერმანული განსახლება;

3. განვითარების ზონა, რომელიც მოიცავს ბუფერულ ტერიტორიას და წარმოადგენს ტურისტული ობიექტების შესაძლო განვითარების არეალს.

ნახ. 3. ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის შენარჩუნების ზონა

ნახ. 4. ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის გაუმჯობესების ზონა

ნახ. 5. ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტის განვითარების ზონა

ადგილობრივი მაცხოვრებლებისათვის აქ არსებული ისტორიული ლანდშაფტი წარმოადგენს ტურისტულ-რეკრეაციულ პოტენციალს. მოსახლეობას დაწყებული აქვს სხვადასხვა მომსახურების ობიექტების გახსნა და ტურისტებისათვის შეთავაზება, მაგრამ ეს მხოლოდ ძალიან მცირედი იმასთან შედარებით, რაც შეიძლება ამ სოფელში განვითარდეს. აუცილებელია დაიგეგმოს მდგრადი ტურიზმის განვითარება. არ უნდა შეექმნას საფრთხე აქ არსებულ ისტორიულ არქიტექტურას და, ასევე, შენარჩუნებული უნდა იყოს მისი ავთენტური იერსახე, რათა არ დაიკარგოს ტურისტებისათვის მიმზიდველი გარემო. ამგვარი ტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს როგორც მოსახლეობის შემოსავლის გაზრდას, ასევე ისტორიული ლანდშაფტის ავთენტური იერსახის შენარჩუნებას.

დასკვნები

ისტორიულ ლანდშაფტს უდიდესი ეროვნული ღირებულება აქვს, ისტორიული ლანდშაფტების დოკუმენტირება და შენარჩუნება წარმოადგენს მეცნიერებისთვის შედარებით ახალ და ხშირად გაუგებარ ნაწილს, ამიტომ ბევრი ისტორიული პეიზაჟი იკარგება, სანამ მათი მნიშვნელობის გაცნობიერება მოხდება. ამგვარად, მნიშვნელოვანია მათი გამოვლენა, შენარჩუნება და დაცვა.

შეგვიძლია თამამად ვაღიაროთ, რომ საქართველო გამოირჩევა ისტორიული ლანდშაფტის სიმრავლით, განსაკუთრებით ქვემო ქართლი. ქვემო ქართლი მდიდარია სხვადასხვა პერიოდის, ძალიან საინტერესო კულტურული ძეგლებითა და ულამაზესი, მრავალფეროვანი ბუნებით, ტყეებით, ტბებით, მინერალური და თერმული წყლებითა და კურორტებით. ქართველებთან ერთად უძველესი დროიდან ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები, ხოლო მე-19 საუკუნის 20-იან წლებში კი ცარისტულმა რუსეთმა აქ გერმანელი კოლონისტები ჩამოასახლა და გერმანული კოლონიები გაჩნდა. გერმანელი ხალხის კულტურამ, ტრადიციებმა და ცხოვრების სტილმა თავისი კვალი დაამჩნია ქვემო ქართლის ისტორიას.

ასურეთის ისტორიული ლანდშაფტი წარმოადგენს ტურისტებისათვის ძალიან საინტერესო ზონას, სადაც შესაძლებელია მდგრადი ტურიზმის განვითარება, ტერმინი მდგრადობა უკავშირდება იმგვარ მოვლენასა თუ პროცესს, როცა ცვლილებების შედეგად არ იცვლება საზოგადოების განვითარების თანამედროვე დონე, არ იკარგება წინააღმდეგობის უნარი, არ ირღვევა საზოგადოებრივი მოვლენებისა და პროცესების საიმედოობა. მასში, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება ბუნებრივი თუ საზოგა-

დოებრივი მოვლენებისა და პროცესების იმ-გვარი შეთანხმება, რომელიც სივრცესა და დროში არ არღვევს არსებულ თანასწორობას (ელიზბარაშვილი, და სხვ. 2018). ისტორიული ლანდშაფტის დაგეგმარება შესაძლებელია განხორციელდეს ლანდშაფტური დაგეგმარების მეთოდოლოგიის საფუძველზე, მისი საშუალებით შესაძლოა გამოიყოს რამდენიმე ზონა (შენარჩუნების, გაუმჯობესების და განვითარების), რომლის მიხედვითაც გათვალისწინებული იქნება ისტორიული ლანდშაფტის ასაკი, მნიშვნელობა (ფასეულობა), კომპაქტურობა, ერთგვაროვნება, ტრანსფორმაციის ხარისხი, ბუნებრივი ელემენტების მდგომარეობა და სხვა (N. Elizbarashvili, mxeTis istoriuli landSafits dagegmareba 2015).

ასურეთის გერმანული ლანდშაფტის დაგეგმარება ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის და ქვეყნისთვის შემოსავლის გაზრდას იმგვარად, რომ საფრთხე არ შეექმნას ისტორიული ლანდშაფტის სტრუქტურას.

კვლევის პერსპექტივები

ასურეთი წარმოადგენს ერთადერთ დასახლებას, სადაც ყველაზე მასშტაბურად არის შემორჩენილი ერთიანი ავთენტური იერსახე გერმანული კულტურის. ასურეთის ფუნქციური ზონირება ხელს შეუწყობს მისი ავთენტური იერსახის შენარჩუნებას და სამომავლო, მნიშვნელოვანი ღონისძიებების დაგეგმვას. ქვემო ქართლის განხილული მაგალითებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ისტორიული ლანდშაფტის კვლევა და შენარჩუნება არსებით და კომპლექსურ საკითხს წარმოადგენს.

აღნიშნული კვლევები გამოადგება საქართველოს სახელმწიფოს შესაბამის უწყებებს, რათა მომზადდეს ქვემო ქართლის გერმანული დასახლებების ისტორიული ლანდშაფტი იუნესკოს კულტურული ლანდშაფტის ნომინაციაზე წარსადგენად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნ. ელიზბარაშვილი, ჰ. მეესენი, ა. ხოეციანი, გ. მელაძე, თ. კოლერი. 2018. *მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარება და რესურსების მართვა. 9-12*. თბილისი.
2. ა. სონლულაშვილი. 2009. *საქართველოში მცხოვრები გერმანელების სამეურნეო ყოფა და ტრადიციები*. <https://dzegelebi.ge/>
3. კონტრადენკო. 1902. *ეთნოგრაფიული რუკა თბილისის გუბერნიის*. თბილისი.
4. მ. ფორჩხიძე. 2017. „*ლანდშაფტური ისტორია*“, როგორც სასწავლო რესურსი. 1 March. <https://mastsavlebeli.ge/>.
5. Elizbarashvili, Gogoladze, Sandodze, Grigolia, და Qobalia. 2023. "Cultural Landscapes: Essence and application perspectives in Georgia." *SPRINGER NATURE* pp.95-110.
6. Nodar Elizbarashvili, G Meladze, (2014). Principles, methods and results of planning the historical landscape of the city of Mtsheta (The old capital of Georgia). In: *Cities in the globalizing world and Turkey: A theoretical and empirical perspective*. St.Kliment Ohridski university press. – Sofia, pp. 496-511.
7. Nodar Elizbarashvili, Luiza Bubashvili, Miranda Gurgenidze, Karthlos Manvelidze, Rusudan Elizbarashvili, Shalva Abramishvili (2024). Heritage Landscape and Historical Context – Essence and Principles of Planning in Georgia. *Global journal of Botanical Science*, vol.12, p.1-6. <https://www.savvysciencepublisher.com/index.php/gjbs/article/view/1034/1109>,
8. ნ. ელიზბარაშვილი (დ. ნიკოლაიშვილი, ლ. მაჭავარიანი, და სხვ. თანაავტორობით). ლანდშაფტური დაგეგმარება: მეთოდოლოგია და გამოცდილება. თბილისი-ბონი-ირკუტსკი. – თბ., თჯს გამოცემა, 2009, – 200. გვ.
9. ნ. ელიზბარაშვილი. 2015. „*მცხეთის ისტორიული ლანდშაფტის დაგეგმარება*“ (მონოგრაფია)-ში. თბ., „უნივერსალი“
10. Fairclough, და Oscar Aldred & Graham;. 2003. *HISTORIC LANDSCAPE CHARACTERISATION*. EH & SCC.
11. Giorgi, Balakhadze. 2016. <https://ka.wikipedia.org>
12. HOSKINS, W. G. 1954. "The Agricultural History Review". The British Agricultural History Society. <https://web.archive.org/>
13. P.J.Fowler. 2023. *World Heritage Cultural Landscapes*.
14. Tishler, William H. 1982. "Historical landscapes: An international preservation perspective". 91–103.